

Državni izpitni center

M 0 8 2 5 2 1 2 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Petek, 29. avgust 2008

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1**DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG****1. Pojasnite proces etnične stratifikacije in razpravljajte o možnih posledicah tega pojava.**

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) v odgovoru:

- predstavijo **etnično stratifikacijo** kot posledico vrednotenja etnične pripadnosti posameznika v konkretni družbi,
- opredelijo **etnične manjšine** kot ene izmed socialnih manjšin,
- razpravljajo o **posledicah**, ki jih občutijo pripadniki etničnih manjšin (praviloma nižji družbeni status, otežen dostop do družbenih dobrin in storitev, posledično oblikovanje subkultur, fizična in socialna izoliranost, etnična distanca, etnična segregacija itd.).

2. Predstavite različne opredelitve revščine ter razpravljajte o obsegu in vzrokih revščine v sodobnih družbah.

(V odgovor vključite tudi katero od socioloških teorij revščine.)

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:

- predstavitev **konceptov revščine** (absolutna, relativna, lahko tudi subjektivna revščina),
- **razpravo o obsegu in vzrokih revščine** v sodobnih družbah (povezanost z **gospodarsko razvitostjo** in **socialno politiko** države, **opredelitev okoliščin**, ki pomenijo večje tveganje za revščino, na primer brezposelnost, opravljanje fizičnih, slabo plačanih del, nizka stopnja izobrazbe itd.),
- smiselno **povezavo** s katero od socioloških teorij (npr. teorijo subkulture revščine, konfliktno razlago revščine kot sestavine kapitalističnega sistema itd.).

3. Analizirajte demografske spremembe v razvitih evropskih družbah in družbah »tretjega« sveta.

(Predstavite demografske dejavnike, opišite značilnosti in dinamiko demografskih sprememb v obeh tipih družb od 19. stoletja dalje ter pojasnite vzroke in posledice različnih potekov demografskih sprememb.)

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:

- predstavitev glavnih **demografskih dejavnikov** (rodnost, smrtnost, naravni prirastek),
- opis **značilnosti in dinamike demografskih sprememb v evropskih družbah**,
- opis značilnosti in dinamike demografskih sprememb **v družbah »tretjega« sveta**,
- **pojasnjevanje vzrokov** za razlike med obema deloma sveta,
- **prikaz posledic** različnih potekov demografskih sprememb v obravnavanih delih sveta.

4. Ali je demokracija (vlada ljudstva) le videz?

(Opredelite pojem oblasti, opišite značilnosti demokratičnih političnih sistemov in razpravljajte o dveh nasprotujočih si razlagah porazdelitve oblasti v sodobnih demokratičnih državah.)

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:

- opredelitev oblasti kot **legitimne** moči,
- predstavitev **temeljnih značilnosti demokracije** kot političnega sistema (oblast je izvoljena in zamenljiva, politične pravice državljanov, raznolikost družbenih interesov, demokratična politična participacija),
- **predstavitev in razpravo o dveh teorijah porazdelitve oblasti** v sodobnih demokratičnih državah (elitistično in pluralistično).

5. **Razpravljajte o družini kot dejavniku socializacije v predmodernih in modernih družbah.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:

- **opredelitev socializacije in pomen družine** v tem procesu,
- predstavitev **značilnosti socializacije** v okviru **družine** (način in vsebina učenja, pomen čustev, pomen kulturnega kapitala, ki ga otrok pridobi v okviru družine itd.),
- opredelitev **razlike** med predmodernimi in modernimi družbami: za moderne družbe je npr. značilna pluralnost oblik družinskega življenja, kar vpliva na večjo raznolikost socializacijskih procesov kakor v predmodernih družbah,
- ugotovitev, da je v modernih družbah družina **eden od mnogih dejavnikov** socializacije, da njeni vplivi pogosto **niso usklajeni** z drugimi dejavniki socializacije.

IZPITNA POLA 2**I. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR**

1. *Kako imenujemo podredljivost, ubogljivost, sprejemanje vnaprej določenih vzorcev vedenja itd., ki jih omenja vir A? (1 točka)*

Konformizem (1 točka).

2. *Zakaj smo ljudje pripravljeni sprejeti vnaprej določene vzorce vedenja, družbene norme itd.? Navedite dva razloga za to. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo dva izmed naslednjih razlogov in za vsakega dobijo po 1 točko, skupaj 2 točki:

- **ponotranjenje** družbenih norm v socializaciji,
- delovanje **družbenega nadzora**,
- težnja po **socialni sprejetosti**
- itd.

3. *Med katerima vrstama »mehanizmov nadzorstva« razlikujemo? Navedite ju in enega od njiju natančneje predstavite s tremi značilnostmi. (2,5 točke)*

Razlikujemo med **neformalnim** (0,5 točke) in **formalnim** (uradnim) nadzorstvom (0,5 točke).

Kandidati/kandidatke predstavijo enega ali drugega s tremi značilnostmi. Za vsako navedeno značilnost dobijo po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.

4. *Opreделите pojem »kriminal belih ovratnikov«, ki ga omenja vir B. V odgovor vključite tudi dva primera dejanj, ki jih označujemo s tem pojmom. (3 točke)*

S »kriminalom belih ovratnikov« mislimo na **kazniva dejanja pripadnikov višjih družbenih slojev** (višjega in višjega srednjega sloja) (2 točki za ustrezno opredelitev, sicer manj), kot npr. utaja davkov, različne oblike korupcije, zloraba službenega položaja za osebne koristi itd. (po 0,5 točke za vsak naveden primer, skupaj največ 1 točka).

5. *Kratko pojasnite dva razloga za to, da dejanja, ki jih opredeljujemo kot kriminal belih ovratnikov, niso zastopana v uradnih statistikah. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo dva izmed naslednjih razlogov:

- Dejanja niso tako **očitno opazna** kakor kazniva dejanja.
- Storilci imajo veliko **družbeno moč**.
- Storilci so zaradi svojega družbenega statusa **manj nadzorovani**.
- Storilci si lahko poiščejo in plačajo **učinkovito pravno pomoč**.
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno pojasnjen razlog po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke. Za pomanjkljivo pojasnitev dobijo ustrezno manj točk.

6. *Predstavite eno od teorij odklonske subkulture, ki kriminaliteto povezujejo z nizkim družbenim položajem. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo **Cohenovo teorijo** statusne frustracije ali **W. B. Millerjevo teorijo** ali **teorijo »zločinske« subkulture**. Za pravilno predstavitev ene od teorij dobijo 3 točke, sicer ustrezno manj.

7. Zakaj ni mogoče »z gotovostjo trditi, da so nižji razredi precej bolj nagnjeni h kriminaliteti kot višji«? (Vir B) Predstavite dva argumenta iz tistih socioloških teorij, ki dvomijo o večji kriminalnosti nižjih slojev. (3 točke)

Kandidati/kandidatke predstavijo dva argumenta (iz teorije etiketiranja ali konfliktne teorije), npr.:

- Pripadniki nižjih družbenih slojev in sploh skupine z manjšo družbeno močjo so bolj **izpostavljeni označevanju**, da so odklonski.
- Pripadniki nižjih družbenih slojev so **bolj nadzorovani** in zato tudi večkrat **odkriti** pri kaznivih dejanjih.
- Zakon je formalno res enak za vse, vendar se uporablja **selektivno** ...
- Pri oblikovanju zakonov imajo **večji vpliv** posamezniki in skupine z večjo družbeno močjo.
- ltd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezen predstavljen argument po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke oziroma ustrezno manj za pomanjkljivo predstavljena argumenta.

II. SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

1. *Opreделите pojem seksizma. (2 točki)*

Seksizem je **ideologija in praksa** spolne diskriminacije, gre za pojmovanje, da je **en spol** (moški) **več vreden od drugega** (ženskega) (2 točki).

2. *Kako se seksizem kaže na trgu delovne sile? Opišite in pojasnite dva vidika. (Vir A) (3 točke)*

Na trgu delovne sile se seksizem kaže kot:

- ohranjanje vertikalne in horizontalne segregacije,
- različno vrednotenje dela glede na spol,
- feminizacija nekaterih poklicev,
- pogosta zaposlitev žensk za nepoln delovni čas
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo in pojasnitev enega vidika 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

3. *Poleg seksizma v splošnem pomenu se pojavlja tudi institucionalni seksizem. Pojasnite pojem. (1 točka)*

O institucionalnem seksizmu govorimo, ko se segregacija spolov in različna plačila enakega dela glede na spol **ohranjajo s podporo institucij**. (1 točka)

4. *Kako sociologinja A. Oakley imenuje prenos tradicionalnih značilnosti družinskih in gospodinjskih vlog v poklicno delo žensk? (Vir B) (2 točki)*

Domestifikacija (ali domestikacija) žensk (2 točki).

Kandidati/kandidatke dobijo 1 točko, če pojav smiselno opišejo.

5. *Kako se ta pojav ohranja v družini? (2 točki)*

Domestifikacija žensk v družini pomeni, da je njihova vloga v družini razumljena kot naravna in sama po sebi umevna; ženska rodi otroke, skrbi za otroke in gospodinjstvo (**skrb za družino je osrednja vloga žensk**). **Spolne vloge** v družini so **diferencirane**. (2 točki)

6. *Preglejte podatke o zaposlitvi spolov v Sloveniji v viru C, ugotovite, katere tri panoge so najbolj feminizirane, in pojasnite, zakaj. (2,5 točke)*

Iz preglednice je razvidno, da so najbolj feminizirane panoge: zdravstvo, izobraževanje in gostinstvo (1,5 točke). V teh dejavnostih gre za tako imenovano **podaljšano družinsko vlogo žensk v poklicni sferi** (1 točka).

7. *Katera oblika segregacije spolov je razvidna iz preglednice v viru C? (1 točka)*

Iz preglednice je razvidna **horizontalna segregacija** spolov (1 točka).

Kandidati/kandidatke dobijo 0,5 točke, če napišejo, da gre za **segregacijo na moške in ženske poklice**.

8. *Kako Talcott Parsons razlaga delitev moških in ženskih vlog v družini in kako takšno delitev utemeljuje? (4 točke)*

Moške vloge so v Parsonsovi razlagi razumljene kot **instrumentalne**, moški je hranitelj družine (1,5 točke), **ženske vloge** so **ekspresivne** (čustvene, skrb za družino) (1,5 točke).

Parsons meni, da je **taka delitev vlog nujna**, ker se **spola z njo dopolnjujeta** in ustvarjata **solidarnost** v družini (1 točka).

III. RELIGIJA

1. *Imenujte in opredelite proces, s katerim se v sociologiji razlaga upad udeležbe pri cerkvenih obredih v modernih družbah. (Vir A) (2 točki)*

Gre za pojav **sekularizacije** (ali laizacije) (1 točka), pri katerem posvetni način življenja prevlada nad religijskim (ali: zmanjša se vloga religije in religioznih organizacij v družbenem življenju) (1 točka).

2. *Za moderne družbe so značilna tudi nova religijska gibanja. Pojasnite njihov odnos do verskih tradicij (krščanstva, hinduizma itd.). (2 točki)*

Nova religijska gibanja pogosto **izhajajo** iz verskih tradicij, vendar je novost v tem, da **izbirajo, predelujejo in kombinirajo** različne verske tradicije. Nekatere pa se **ne opirajo** na prejšnje tradicije. (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj)

3. *Pojasnite pojem religijski (verski) pluralizem. (1 točka)*

Religijski (verski) pluralizem pomeni **soobstoj različnih religij** v družbi. (1 točka)

4. *Katero družbeno funkcijo religije prepoznate v viru B? Navedite jo in pojasnite v skladu s funkcionalističnimi izhodišči. (3 točke)*

Vir govori o **integracijski** (povezovalni) funkciji religije (1 točka).
V skladu s funkcionalistično teorijo naj bi religija takšno vlogo opravljala zato, ker ima enoten sistem vrednot, krepi skupne družbene vrednote in norme ter vzpodbuja družbeno solidarnost. (2 točki za ustrezno razlago, sicer manj)

5. *Kratko pojasnite, zakaj nekateri sociologi dvomijo o funkcionalistični razlagi funkcije religije, ki ste jo prepoznali v viru B. (2 točki)*

Ti sociologi dokazujejo, da neka konkretna religija ne more delovati integracijsko v **modernih multikulturalnih družbah** (1 točka); religije lahko v modernih družbah delujejo celo razdiralno, **dezintegrativno** (1 točka).

6. *Naštete še tri funkcije religije in eno kratko pojasnite. (3,5 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo tri izmed naslednjih funkcij: **kompensacijsko, legitimacijsko, socialno-nadzorno** (etična), **osmišljevalno**. Za pravilno navedbo posamezne funkcije dobijo po 0,5 točke (skupaj največ 1,5 točke), za ustrezno razlago ene pa še 2 točki (za nepopolno predstavitev dobijo ustrezno manj).

7. *Navedite religijske organizacije, ki ju omenja vir C, in eno pojasnite z dvema značilnostma. (3 točke)*

V viru C sta omenjena **kult** (0,5 točke) in **sekta** (0,5 točke). Za pravilno pojasnitev dveh značilnosti (kulta ali sekte) dobijo kandidati/kandidatke še 2 točki, sicer ustrezno manj.

8. *Katera tipa religijskih organizacij, poleg omenjenih v viru C, še poznamo? (1 točka)*

Cerkev (0,5 točke), **denominacija** (0,5 točke).

IV. DELO IN PROSTI ČAS

1. *V razpravah o industrijski organizaciji dela se pogosto uporabljata pojma taylorizem in fordizem. Ob upoštevanju vira A pojasnite vsebino teh pojmov. (3 točke)*

Taylorizem: znanstvena organizacija dela, stroga in natančna razdelitev delovnih operacij (tehnična delitev dela), ločenost izvajanja, načrtovanja in nadzora itd. (2 točki).

Fordizem: taylorizem dopolnjen s tekočim trakom, množična proizvodnja standardnih izdelkov (1 točka).

2. *Organizacija dela, pri kateri je delavec »zgolj pritiklina stroja«, ima mnoge negativne posledice. Kako se poskušajo v sodobnih industrijskih organizacijah izogniti tem negativnim posledicam? (2 točki)*

Obogatitev delovnih nalog (povezovanje več delovnih opravil in skrb za kakovost); oblikovanje **majhnih delovnih skupin, rotacija** na delovnih mestih itd. (za 2 točki zadostujeta dve navedbi).

3. *Nekateri sociologi menijo, da se z uvajanjem avtomatizacije in informacijske tehnologije v proizvodnjo temeljito izboljšujejo razmere za delo, drugi pa to stališče kritizirajo kot »mit tehnološke spremembe«. Pojasnite, kako kritiki dokazujejo, da nove tehnologije ne prispevajo k obogatitvi človekovega dela. (2 točki)*

Tudi nova tehnologija zahteva veliko **rutinskega** dela, ustvarjalno delo je omejeno na **maloštevilne** delavce ali: obe tehnologiji povzročata bifurkacijo delovne sile oziroma polarizacijo v poklicni strukturi.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno razlago 2 točki, sicer manj.

4. *Karl Marx je bil prepričan, da organizacija dela, ki je opisana v viru A, vodi v odtujitev od dela. Pojasnite vsebino Marxove ideje o odtujenem delu. (3 točke)*

Marxova ideja odtujenega dela vključuje naslednje vsebinske »elemente«:

- gre za delo **zaradi preživetja, brez odločanja** o proizvodih dela, **brez zadovoljstva** z delom (1 točka);
- delo je v kapitalistični družbi **blago**, odvisno od ponudbe in povpraševanja (1 točka);
- **izkoriščanje** delavcev po lastnikih proizvodjalnih sredstev ali odtujitev od proizvodov dela (1 točka).

5. *Pojasnite dve razliki med poklicem in profesijo. (Vir B) (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo dve izmed naslednjih razlik:

- **rutina in izkustvo** pri poklicih nasproti **sistematični teoriji** pri profesijah;
- **avtoriteta** strokovne sodbe pri profesijah;
- razlike v (javnem) **ugledu**;
- **omejen dostop** do profesij v primerjavi s poklici;
- **profesionalna etika** pri profesijah
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev ene razlike 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

6. *Ob upoštevanju vira B pojasnite dva vzroka naraščanja deleža profesij v strukturi zaposlenih v 20. stoletju. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo dva izmed naslednjih vzrokov:

- naraščajoče potrebe po **specializiranem** znanju;
- **zapletenost opravil** pri menjavi blaga in storitev;
- **rast države blaginje in državne uprave**;
- **blaginja**, ki omogoča plačevanje profesionalnih storitev
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev enega vzroka 1 točko, skupaj 2 točki.

7. *Mnogi raziskovalci razlikujejo med primarnim in sekundarnim trgom delovne sile. Na katerem od teh dveh trgov v glavnem iščejo zaposlitev profesionalci? Pojasnite svoj odgovor. (2,5 točke)*

Profesionalci se praviloma zaposlujejo na **primarnem** trgu delovne sile (1 točka).

Za ta trg delovne sile je značilna **varnost zaposlitve, možnost napredovanja, dober zaslužek**, možnost **dodatnega** izobraževanja itd. (1,5 točke).